

УДК 001.32(477)(09)"1946/1964"(045)
DOI: 10.36273/2076-9555.2021.2(295).25-30

Лариса Дояр,
кандидат історичних наук, доцент,
старший науковий співробітник Державного архіву друку
Книжкової палати України,
e-mail: arkhiv@ukrbook.net
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-0789-2462>

Методична рада Книжкової палати України: сторінки історії та особливості діяльності (1946—1964)

Статтю присвячено історії унікальної наукової державної установи "Книжкова палата України імені Івана Федорова". Авторка розглянула особливості її діяльності, зокрема проаналізувала роботу методичних рад (груп) упродовж 1946—1964 рр. Дослідження проведено за матеріалами внутрішнього відомчого архіву Книжкової палати України (КПУ), а саме першого опису його документного фонду. Авторка опрацювала архівні справи, що містять протоколи засідань методичних нарад установи. Оскільки ці документи залишилися маловживаними (листок запитів залучених справ фактично порожній), їх контент, вочевидь, уводиться у науковий обіг вперше, а отже, становить наукову новизну. Зі свого боку, зміст зазначених архівних матеріалів містить актуальну й затребувану в контексті сучасної роботи Книжкової палати інформацію щодо всього спектра діяльності установи з опрацювання друкованої продукції. У статті відображено специфіку цього історичного періоду та проаналізовано його вплив на організацію методичної діяльності Книжкової палати України. На підставі архівних джерел визначено персональний склад методичних рад (груп), імена їхніх голів, секретарів, учасників засідань; проаналізовано основний контент денних черг нарад; з'ясовано напрями розвитку вітчизняної бібліографії у 1946—1964 рр. Загалом, проведене дослідження дає змогу впевнено стверджувати, що основи сучасних підходів у проходженні обов'язкових бібліографічних етапів в опрацюванні друкованої продукції, як-от: сегментація, класифікація, реєстрація, систематизація, каталогізація тощо — було закладено саме в перше повоєнне двадцятиліття.

Ключові слова: архів Книжкової палати України; методичні ради (групи) Книжкової палати УРСР; систематичний каталог; картковий репертуар; бібліографія української книги

Постановка проблеми. Від початку заснування Книжкової палати України відбувся пошук оптимального формату її діяльності. Процес був настільки актуальним, що тривав перманентно. Реалізація головної функції — збереження примірників усіх видань на теренах України друків — потребувала попередніх фахових дій, а саме: сегментації, класифікації, реєстрації та систематизації. До того ж остання дія була завершальною і через те — кульмінаційною в загальному процесі опрацювання друкованих видань, адже унормувати надходження, що в геометричній прогресії нагромаджуються з року в рік, надзвичайно важко. Оскільки людство весь час ускладнює візію свого життя, породжує нові формати її висвітлення, демонструє новаторство в її вивченні, створює актуальні параметри друкованої матеріалізації духовних цінностей, то методика обробки надходжень Книжкової палати України потребує ретельного вивчення, зокрема і в історичному контексті.

Аналіз попередніх досліджень і публікацій. Проблему методичної діяльності Книжкової палати України попередньо досліджували її багатолітні очільники. Так, питання формування бібліографічної інформації та забезпечення нею бібліотек через розповсюдження карток централізованої каталогізації докладно вивчала заступниця директора КПУ Н. Петрова [3, с. 3—9]. Діяльність методичної ради установи в історичних монографіях регулярно висвітлює директор Книжкової палати України М. Сенченко [4; 5]. Водно-

час порушену тему вирізняє значна кількість аспектів, що потребують додаткових наукових розвідок.

Метою статті є дослідження специфіки методичної діяльності Книжкової палати УРСР упродовж 1946—1964 рр. на основі вивчення маловідомих архівних матеріалів.

Виклад основного матеріалу дослідження. У справі системного опрацювання друків Книжкова палата УРСР насамперед керувалася вказівками Все-союзної книжкової палати (світовий досвід у галузі книгознавства, з ідеологічних і технічних причин, фактично не використовувався), водночас чимало підходів і принципів діяльності у цьому напрямі розробили працівники української республіканської установи.

Аналіз процесу опрацювання друкованої продукції здійснювала методична рада Книжкової палати. Вивчаючи методичну діяльність колективу Книжкової палати УРСР, авторка спиралася на первинні джерела, зокрема матеріали документного фонду відомчого архіву КПУ.

Варто наголосити, що в науковому описі зазначеного архівного фонду зберігається кілька справ щодо методичної діяльності Книжкової палати України, зокрема досліджуваного періоду торкаються справи № 5 "Протоколи методичних нарад Книжкової палати УРСР (1939, 1946—1959)" [1] та № 6 "Протоколи засідань методичної групи Книжкової палати УРСР (1961—1964)" [2]. Остання також

містить один протокол, датований 1958 р. [2, арк. 1] та три протоколи від 1959 р. [2, арк. 2—4].

Загальна оглядова оцінка джерельної бази доволі висока, адже всі проаналізовані в пропонованому дослідженні документи чітко (без жодних винятків) датовано, докладно персоналізовано (з обов'язковим переліком прізвищ голів, секретарів та учасників методичних нарад; прізвищ доповідачів і опонуючих сторін; значну частину документів завізовано директором установи) й систематизовано у хронологічній послідовності. Переважну частину використаних документів виконано машинописним способом, і вони цілком читабельні. Слід також зауважити про високу якість паперу та чорнил, що застосовували під час складання протоколів "від руки" — папір відтоді не зіпсувався, а чорнила, незважаючи на десятки років, не вицвіли.

Стосовно контентної оцінки джерельної бази розвідки варто зазначити, що вона априорі не може бути вичерпною, водночас є унікальною та фактично неоприлюдненою (останній і єдиний запит справи № 5 був датований 1983 р. і використовувався для написання дипломної роботи з питання становлення державної бібліографії УРСР). На наш погляд, перевагою джерел із внутрішнього відомчого архіву є відсутність зайвого офіціозу, спрощений підхід у викладенні думок і висловлюваннях, наявність різноманітних подробиць із життя установи, з'ясування виробничих стосунків у колективі та демонстрація фахових міжособистісних суперечок між його членами. Авторка сподівається, що мала вживаність зазначених документів забезпечить пропонованій розвідці наукову новизну, актуальність і затребуваність із питань розвитку українського друкознавства другої половини 1940-х — першої половини 1960-х рр., його класифікації та систематизації як у межах Книжкової палати України, так і тогочасної вітчизняної бібліотечної мережі.

Перший зі збережених повоєнних протоколів, датований 12 січня 1946 р., містить 13 прізвищ осіб, що брали участь у засіданні [1, арк. 13]. На чолі методичної ради Книжкової палати УРСР упродовж 1946—1947 рр. стояв тогочасний директор установи О. Макаревич, секретарями засідань були Старченко і Соркіна [1, арк. 5—39]. Тривалий період (1947—1953) на методнарадах головував директор Книжкової палати УРСР М. Фельдштейн, окремі протоколи укладали Старченко, Грінберг і Комісаренко, однак незмінним секретарем залишалася Л. Богатова [1, арк. 33—184]. Наприкінці каденції М. Фельдштейна секретарем методнарад Книжкової палати УРСР стала Р. Карузінна [1, арк. 185], яка надалі співпрацювала з призначеною у грудні 1953 р. директоркою Г. Кравченко [1, арк. 220]. Варто наголосити, що за її очільництва, вочевидь, відбулося розмежування функцій керівного складу установи, адже, судячи з наявних документів, на засіданнях методичної ради (групи) головували заступники директора Книжкової палати УРСР О. Макаревич (у грудні 1953 р.) [1, арк. 224—227] та М. Багрич (від липня 1958 р. до грудня 1964 р.) [1, арк. 412; 2,

арк. 1—69]. Секретарями останнього були Малий, Гречко, Старченко, Зобіна, Обуховська, Майборода [1, арк. 413; 2, арк. 1—69]. Ситуацію з підпорядкуванням методичної роботи не змінив і В. Скачков, призначений на посаду директора Книжкової палати УРСР у вересні 1960 р. [3, с. 64, 68].

Мусимо визнати, що персональний склад методичної ради (групи) Книжкової палати УРСР, яка діяла впродовж 1946—1964 рр., встановити важко. Збереглися лише протоколи, датовані 1961 р., в яких зазначено 7—9 постійних членів методичної групи, а саме: Багрич, Войтенко, Зобіна, Козлова, Кондратенко, Майборода, Медведєв, Обуховська, Топілко [2, арк. 7, 12, 25]. На більшості ж засідань зазвичай були присутніми від 7-ми до 27-ми осіб, до того ж прізвища учасників час від часу змінювалися, тож можемо говорити лише про причетних до методичної роботи працівників палати, як-от (за абеткою): Бабак, Багрич, Баша, Біberman, Богатова, Боса, Брезгунова, Буссель, Варибрус, Винокур, Власова, Войтенко, Гречко, Грінберг, Гуревич, Данилевська, Дехтяр, Дімітріу, Загальська, Земелевич, Зобіна, Йодловський, Калмикова, Карузінна, Кашникова, Клещев, Ковальова, Козленко, Козлова, Колодяжна, Кольцова, Комісаренко, Кондратенко, Коршунова, Кравченко, Красиловський, Крушинська, Кузьменко, Лабскір, Лещинська, Мазус, Майборода, Майстренко, Макаревич, Макєєва, Малигіна, Малий, Марченко, Маршак, Матвєєва, Меве, Медведєв, Медовник, Мешерякова, Мірошниченко, Мітельман, Мостова, Наседкіна, Обуховська, Полях, Потапова, Радченко, Рачинська, Родкін, Рубан, Румберг, Самохвалова, Сасіна, Сенік, Скачков, Славуцька, Соловійова, Соркіна, Старченко, Тараманов, Топілко, Фельдштейн, Фільчуков, Фіщенко, Цвиркуненко, Целінський, Черепаха, Шумячер, Щербак [1, арк. 13, 15, 16, 19, 27, 32, 33, 40, 46, 51, 167, 169, 214, 228, 293, 344, 355, 379, 410, 412; 2, арк. 25, 43].

Слід зазначити, що в роботі методичних нарад Книжкової палати УРСР брали участь представники республіканської влади та інших державних установ. Так, 26 квітня 1952 р. на засідання прибули директор Науково-методичного кабінету бібліотекознавства Комітету у справах культпросвітзакладів при Раді Міністрів УРСР Я. Керекез і завідувачка Наукової бібліотеки Інституту експериментальної ендокринології М. Федорова [1, арк. 171]. Учасники розв'язували питання про централізовану каталогізацію книг, журнальних статей і рецензій, а також пролунала висока оцінка роботи Книжкової палати УРСР у цьому напрямі. Зокрема, було констатовано, що установа першою серед подібних закладів СРСР розпочала видавати картки на рецензії, ще з довоєнних часів порушувала питання про широке застосування друкованих карток централізованої каталогізації у практиці роботи бібліотек та наполягала на виданні друкованих карток на статті й рецензії в періодиці. Крім того, зазначено, що Книжкова палата УРСР вже понад чверть століття видає картки централізованої каталогізації на книжки, а в останні чотири роки ще й випускає ановані друковані картки [1, арк. 171].

Методична рада Книжкової палати УРСР підтримувала тісні фахові зв'язки з Всесоюзнаю книжковою палатою. Наприклад, на засіданні від 18 лютого 1948 р. директор М. Фельдштейн ознайомив колектив із листом-пропозицією від цієї установи щодо участі в написанні статей до всесоюзного журналу "Советская библиография" [1, арк. 34]. 11 травня 1959 р. про відрядження до Всесоюзної книжкової палати звітували співробітники: Сасіна (опановувала методику опису й класифікації в літописах), Целінський (вивчав питання побудови каталогів та організації довідниково-бібліографічної роботи) та Варибрус (з'ясувала особливості індексації літератури та застосування різних визначників) [1, арк. 418]. На розширених засіданнях методради від 3 та 7 грудня 1949 р. було порушено питання про участь Книжкової палати УРСР у нараді директорів книжкових палат Радянського Союзу під головуванням Всесоюзної книжкової палати [1, арк. 51—52]. Готуючи проект доповіді директора, працівники тогочасної Книжкової палати порушували вкрай важливі проблеми, серед яких були навіть ідеологічні. Зокрема, за висловом Красиловського, Всесоюзна палата, випускаючи картки на всю книжкову продукцію СРСР, обмежувала республіканські книжкові палати у випуску літописів. Відповідаючи на цей випадок, Фельдштейн зауважив, що функція республіканських палат полягає у випуску карток мовами оригіналу й що їх картковий репертуар мусить віддзеркалювати друковану продукцію кожної республіки [1, арк. 51 зв.]. На засіданні йшлося про такі проблеми: через брак спільного бюджету для усіх установ Всесоюзна палата не забезпечує республіканських колег необхідною методичною літературою; в боротьбі за надходження обов'язкового примірника варто утворити штат інспекторів для систематичного контролю друкарень; слід турбуватися про сховища для збереження обов'язкових екземплярів і визначити мінімум площ для системи каталогів; через друк анованих карток попит на бібліографічні картки впаде, кількість передплатників зменшиться, тож їх видання стане нерентабельним; Всесоюзна палата не надає чітких інструкцій щодо відбору й класифікації літератури, внаслідок чого наявні розходження в даних Всесоюзної та республіканських книжкових палат [1, арк. 51 зв., 52]. Окрім того, директор Книжкової палати УРСР М. Фельдштейн висунув пропозицію щодо організації на бібліографічному факультеті Московського бібліотечного інституту відділення, що мало цілеспрямовано готувати працівників для книжкових палат. Студенти мали змогу проходити виробничу практику безпосередньо на майбутньому робочому місці. Цю ініціативу підтримав і О. Макаревич, який наголосив, що при палатах потрібно запровадити традицію учнівства, а для наявних працівників започаткувати курси підвищення кваліфікації [1, арк. 51 зв.].

На тлі цих прогресивних думок і висловлювань цілковито неприйнятними, особливо в контексті сьогодення, є наведені нижче оціночні судження учасників методичної наради Книжкової палати УРСР.

Зокрема, обговорюючи методичний огляд науково-методичного відділу Всесоюзної книжкової палати на засіданні від 18 лютого 1950 р., методнарада Книжкової палати УРСР стала на бік Москви в питанні її "непорозуміння" з Книжковою палатою Білорусії. Проблема виникла через "невдалу рубрику у літописах Білоруської Книжкової палати" [1, арк. 61]. Йшлося про те, що білоруські колеги "помилково" вжили рубрику VI,5 "Історія БРСР". Оцінюючи ситуацію, працівники Книжкової палати УРСР дійшли висновку (вустами доповідача Дехтяр), що "намір Білоруської Книжкової палати виокремити Історію Білорусії є цілком зрозумілим. Однак, це варто зробити у підпорядкуванні рубриці «Історія народів СРСР»". Більше того, передбачаючи можливі непорозуміння з наявною в Книжковій палаті УРСР рубрикою "Українська література", її працівники заздалегідь "потурбувалися" про те, щоб підпорядкувати останню рубриці "Література інших народів СРСР" [1, арк. 61]. Звичайно, пристосуванство не є нашою національною вигадкою, адже в тоталітарних умовах будь-хто намагається вижити й робить це у різний спосіб, але в цьому разі не виключаємо, що учасники тогочасної наради могли бути цілком щирими у своїй, так відверто висловленій, проімперській позиції. До такого висновку спонукає загальний тон обговорення подібних питань.

Серед важливих проблем, що їх розв'язували на методичних нарадах Книжкової палати УРСР, виокремимо складання бібліографічного показника "Промисловість УРСР за 30 років" [1, арк. 33—34]. В обговоренні питання пролунала незвична для тих часів сентенція, що "ЦК чітких вказівок не дав" [1, арк. 33], через що на засіданні йшлося про застосування поточної літератури без вилучень, а попередньої — вибірково. Доповідач Войтенко наголосив на потребі ознайомитися з наявними бібліографічними показниками з промисловості, а також відібрати необхідні картки із загального карткового репертуару 1937—1947 рр. Разом із колегою Фіщенко, Войтенко наполягав на створенні інструкції до складання бібліографічного опису літератури з проблем розвитку промисловості. На думку тогочасних працівників установи, потрібно було вирішити питання опису колективних авторів, подання креслень, схем, графіків, а також проблему з орфографічними розходженнями, що виникали через вимоги нового правопису [1, арк. 33]. З вуст Мітельман пролунала застереження щодо використання карток хронологічного каталогу, адже він через цю невдалу дію "буде зруйнованим" [1, арк. 33]. В ухвалювальній частині висловлені думки загалом було враховано. На додаток було прийнято рішення щодо укладання інструкції, вивчення бібліографічних показників минулих років, використання карткового репертуару й карток хронологічного каталогу із зазначеними застереженнями [1, арк. 34].

Визначальним напрямом роботи перших повоєнних років стало укладання систематичного каталогу. Річ у тім, що у 1946—1947 рр. весь книжковий фонд було переіндексовано відповідно до таблиці десятко-

вої класифікації Русінова, а в довідниково-бібліографічній бібліотеці Книжкової палати УРСР прийнято систематизоване розташування на полицях. На засіданні, присвяченому цьому питанню, доповідач Д. Мазус наголосив, що в основу побудови схеми для літератури з проблем друку, книгознавства, бібліографії, бібліотечної справи та довідникових видань покладено схему генерального систематичного каталогу Всесоюзної державної бібліотеки імені В. І. Леніна [1, арк. 35]. Незабаром застосований у палаті метод було оприлюднено під час Всеукраїнської наради працівників бібліотек усіх систем [1, арк. 40]. На засіданні було репрезентовано всі видання Книжкової палати УРСР і методичні вказівки до їх використання, зразки систематичних каталогів для районних і сільських бібліотек, інформацію щодо комунікації Книжкової палати з передплатниками її видань [1, арк. 40]. Робота в цьому напрямі тривала й надалі. Так, 11 березня 1953 р. і 27 березня 1954 р. учасники методнаради Книжкової палати УРСР обговорювали схему рубрик для систематичного каталогу сільської та колгоспної бібліотек [1, арк. 196—198, 243—247].

Слід зазначити, що до взаємодії з Книжковою палатою місцеві бібліотеки часто долучали засоби масової інформації. Зокрема, 29 червня 1953 р. колектив установи обговорював критичний лист А. Бальцера "Уважніше ставитись до бібліографічних видань", надрукований у № 5 журналу "Культурно-освітня робота" [1, арк. 204—206]. Дописувач повідомляв, що картковий репертуар складається із запізненням і на місця доходить несвоєчасно, наприклад, Запорізька обласна бібліотека не отримала бібліографічних карток за минулий рік. Порухене питання обговорювали на партійних і спеціальних зборах колективу. Судячи з документів, це був болючий ляпас для тогочасного колективу Книжкової палати УРСР.

Під час методичної наради від 23 лютого 1950 р. співробітники Книжкової палати УРСР обговорювали питання організації роботи зі складання загальної бібліографії української книги [1, арк. 62—68]. У доповіді Зобіної зазначалося, що методика виконання завдання полягає у визначенні двох етапів роботи в цьому напрямі. Спочатку складають картотеку бібліографії та надсилають у провідні бібліотеки республіки, де її звірятимуть. І лише згодом буде остаточно сформовано бібліографію української книги, базою для чого стане друкована картка, а до 1927 р. — написана від руки. Контрольним каталогом слугуватиме хронологічний, що був наявний у Державному архіві друку й повністю віддзеркалював книжковий фонд, зареєстрований Книжковою палатою. За висловом Зобіної, загальна бібліографія української книги являтиме собою картотеку. Важливим етапом її складання стала активація карток, повернутих із Німеччини (загалом 77 тис. од.), і опрацювання карток, збережених у роки Другої світової війни. Їх було розібрано й розташовано у хронологічному порядку [1, арк. 63]. Подальший алгоритм дій передбачав ретельний перегляд карток хронологічного каталогу, 80% яких були українськими й

підіймалися "на ребро". Власне, підняті на ребро українські картки вже становили повноцінну бібліографію української книги, котру лише потрібно було зафіксувати. Проте проблема полягала в тому, що не всі зареєстровані Книжковою палатою українські книжки потрапили у друкований картковий репертуар, інакше кажучи, в точному й повноцінному хронологічному каталозі вони фігурували, а в картковому репертуарі їх бракувало. У цьому разі картки дописували від руки. Розташовані у хронологічному порядку картки на українські книгодруки розбирали за абеткою, після чого отримували алфавітний каталог за певний рік. Станом на 1950 р. у зазначений спосіб планували опрацювати українські книжки за 1917—1947 рр. Апофеозом виконаної роботи стало злиття річних алфавітних каталогів в єдиний загальний алфавітний каталог українських книжок [1, арк. 64]. Передбачалося, що провідні бібліотеки доповнять складену Книжковою палатою бібліографію української книги картками незареєстрованих у ній книжок [1, арк. 65].

У питаннях класифікації друкованої продукції працівники Книжкової палати УРСР зосереджували увагу на проявах "формалізму" [1, арк. 74—75]. Зокрема, під час методичної наради 27 липня 1950 р. фактично було висміяно методичні вказівки Всесоюзної книжкової палати щодо класифікації дитячої літератури. Москва пропонувала орієнтуватися не на зміст, а на видавництво книги, внаслідок чого спостерігався абсурд, описаний у виступі Дехтяр. Йшлося про конкретний випадок: книжку Перля "Боевые корабли", видану російським Дитвидавком, було класифіковано у відділ дитячої літератури, а її україномовний переклад, виданий Техвидавком України, віднесено у відділ "Морський транспорт" [1, арк. 75]. Щоб уникнути непорозуміння, під час класифікації книжок пропонували орієнтуватися на зміст, а не на видавництво, як це радила робити Всесоюзна книжкова палата [1, арк. 75].

Попри повоєнні успіхи в опрацюванні друкованої продукції, надалі в цій роботі спостерігаємо недоліки. Так, у протоколі наради методичної групи від 27 лютого 1962 р. йшлося про те, що в картках 1952—1958 рр. русіновського індексу немає взагалі [2, арк. 40]. Розповідаючи про цю прикрість, співробітниця Малигіна наголошувала, що систематичний каталог побудовано за двома схемами і, на думку відділу, який вона представляла, потрібно було перебудувати весь каталог відповідно до таблиці Русінова. Виступ Малигіної підтримали її колеги Обуховська, Кондратенко й Войтенко [2, арк. 40]. Саме тоді було ухвалено рішення про індексацію "за Русіновим" і палатної картотеки авторефератів [2, арк. 40—42].

Невідкладним питанням досліджуваного періоду став переклад українською схеми класифікації для видань Всесоюзної та республіканської книжкових палат. Цій проблемі приділили увагу 30 липня 1948 р. (доповідач Сенік) [1, с. 37—39]. Упродовж трьох днів, що відображено у протоколах методнаради від 23—25 червня 1952 р., у Книжковій палаті УРСР

обговорювали список умовних скорочень, котрі застосовували в україномовному бібліографічному описі [1, арк. 176—178]. Затвердження останньої третини списку відбулося 2—4 серпня 1952 р. [1, арк. 183—184]; 7 червня 1957 р. обговорювали вельми актуальне для того часу питання щодо списку російсько-українських скорочень [1, арк. 396—402].

Надзвичайно відповідальною і корисною ініціативою Книжкової палати УРСР стало рішення про випуск анотованих карток на книжкову продукцію [1, арк. 46—47]. У протоколі методнаради від 5 січня 1949 р. йшлося про те, що працівники бібліотек неодноразово порушували це питання, адже Держкультвидавництво випускало анотовані картки лише на продукцію головних видавництв, що охоплювали 10—15% друкованих видань, тоді як потреба в них була значно більшою [1, арк. 46]. Відповідаючи на запит суспільства, Книжкова палата УРСР ініціювала скликання 18 грудня 1948 р. наради директорів центральних наукових бібліотек, де й було ухвалено рішення про випуск анотованих карток [1, арк. 46]. Це питання, вочевидь, було доволі конфліктним у середовищі бібліотечного відомства, адже навіть за рік директор М. Фельдштейн нагадував, що Книжкова палата не повинна дублювати завдання республіканських бібліотек, проте мусить брати на себе невластиві їй функції зі складання анотованих карток [1, арк. 51]. Цікаво, що внаслідок появи анотованих карток працівники Книжкової палати мали зводити в Єдиний картковий репертуар анотовані й неанотовані (бібліографічні) картки, через що скорочувати індекси, а це, зі свого боку, суттєво ускладнювало роботу [1, арк. 99].

Слід зазначити, що у другій половині 1940-х рр. розв'язувалося надзвичайно актуальне й для сучасної Книжкової палати України питання про її відомче підпорядкування. Опонуючими сторонами стали ко-

лишній і чинний директори установи: О. Макаревич був прибічником функціонування палати в системі Головлітів, що, на його переконання, гарантувало якнайповніше отримання примірників друкованої продукції УРСР, а М. Фельдштейн наполягав на тому, що Книжкова палата має підпорядковуватися або Академії наук УРСР, або Комітету у справах культпросвітзакладів при Раді Міністрів республіки [1, арк. 51]. Особливу думку щодо цього висловив директор видавництва Книжкової палати УРСР Н. Красиловський: установа мала підпорядковуватися або Комітету у справах культпросвітзакладів, або Управлінню поліграфічної промисловості [1, арк. 51]. Судячи з подальшої історії, перемогу здобула позиція М. Фельдштейна, й саме він на тривалий період розв'язав питання відомчого підпорядкування Книжкової палати України.

Висновки. У досліджений авторкою період в опрацюванні друкованої продукції, що виходила на теренах УРСР, відбулися доволі вагомні зрушення як організаційного, так і науково-фахового характеру. Кардинальних змін зазнали підходи до систематизації та каталогізації, було започатковано друк анотованих карток, укладання бібліографії українських книжок тощо. У зазначений період Книжкова палата УРСР посідала одне з провідних місць серед установ такого профілю, стала модератором багатьох слухних пропозицій у галузі опрацювання та збереження фонду друкованої продукції, демонструвала критичний підхід до приписів Всесоюзної книжкової палати та самостійність в ухваленні важливих рішень. Водночас в ідеологічному сенсі методична рада Книжкової палати УРСР являла собою зразок відданості радянським ідеалам, адже працювала на випередження всіх можливих зауважень від компетентних органів.

Список використаних літератури та джерел

1. *Архів* Державної наукової установи "Книжкова палата України імені Івана Федорова". Ф. "Документи". Оп. 1. Спр. 5 "Протоколи методичних нарад Книжкової палати УРСР (1939, 1946—1959)". 423 арк.
2. *Архів* Державної наукової установи "Книжкова палата України імені Івана Федорова". Ф. "Документи". Оп. 1. Спр. 6 "Протоколи засідань методичної групи Книжкової палати УРСР (1958, 1959, 1961—1964)". 69 арк.
3. *Петрова Н.* Окремі аспекти наукових досліджень Книжкової палати України / Наталя Петрова // Вісник Книжкової палати. — 2016. — № 5. — С. 3—9.
4. *Сенченко М. І.* Книжкова палата України: історія і сьогодення / М. І. Сенченко. — Київ : Книжкова палата України, 1999. — 159 с.
5. *Сенченко М. І.* Книжкова палата України: 100 років системних та інноваційних трансформацій, 1919—2018 / М. І. Сенченко; наук. редагування Н. О. Петрової. — Київ : Книжкова палата України, 2019. — 200 с.

Larysa Doiar

Methodological council of the Book Chamber of Ukraine: pages of history and features of activity (1946—1964)

The presented article is devoted to the history of the unique state institution "Book Chamber of Ukraine named after Ivan Fedorov". The author considered the peculiarities of this scientific institution, in particular, analyzed the work of its methodological meetings (groups) during 1946—1964. The study was conducted on the materials of the internal departmental archive of the Book Chamber of Ukraine, namely, the first description of its documentary fund. The author has worked on archival files, which contain the minutes of meetings of methodological meetings of the institution. Since the latter have remained underused to this day (the list of inquiries in the cases involved, in fact, is empty), their content is apparently introduced into the scientific community for the first time, and therefore is a scientific novelty. In turn, the content of these archival materials contains relevant and in demand in the context of the modern work of the Book Chamber information on the full range of work carried out by the institution for the processing of printed products. The article reflects the specifics of the historical period and shows its impact on the organization of

methodological activities of the Book Chamber of Ukraine. In general, on the basis of archival sources the personal structure of methodical meetings (groups), names of their chairmen, secretaries, participants of meetings is established; the dominant content of the agenda of the meetings was analyzed; The directions of development of the national bibliography in 1946—1964 are defined. In general, the conducted research allows to assert confidently that bases of modern approaches in realization of all obligatory bibliographic stages in processing of printed production, such as segmentation, classification, registration, systematization, cataloging etc., were laid in the first postwar twentieth century.

Keywords: archive of the Book Chamber of Ukraine; methodical meetings (groups) of the Book Chamber of the Ukrainian SSR; systematic catalog; card repertoire; bibliography of the Ukrainian book

References

1. Arhiv Derzhavnoyi naukoyoi ustanovi "Knizhkova palata Ukraini imeni Ivana Fedorova". F. "Dokumenti". Op. 1. Spr. 5 "Protokoli metodichnih narad Knizhkovoyi palati URSR (1939, 1946—1959)". 423 ark.
2. Arhiv Derzhavnoyi naukoyoi ustanovi "Knizhkova palata Ukraini imeni Ivana Fedorova". F. "Dokumenti". Op. 1. Spr. 6 "Protokoli zasidan metodichnoyi grupi Knizhkovoyi palati URSR (1958, 1959, 1961—1964)". 69 ark.
3. Petrova N. (2016). Okremi aspekti naukovih doslidzhen Knizhkovoyi palati Ukraini. *Visnik Knizhkovoyi palati*, 5, pp. 3—9.
4. Senchenko M. I. (1999). *Knizhkova palata Ukraini: istoriya i sгодennya*. Kyiv: Knizhkova palata Ukraini.
5. Senchenko M. I. (2019). *Knizhkova palata Ukraini: 100 rokiv sistemnih ta innovacijnih transformacij, 1919—2018*. Kyiv: Knizhkova palata Ukraini.

Надійшла до редакції 12 лютого 2020 року

УДК 026:2-523.6](430+4)"06/20"(091)(045)
DOI: 10.36273/2076-9555.2021.2(295).30-34

Георгій Богданов,
здобувач КНУКіМ,
e-mail: bogdanov.georgiy@mail.ru

Основні етапи еволюції бібліотек релігійних установ у німецькомовному просторі в VI—XX століттях

Стаття має міждисциплінарний характер та межує з історією бібліотечної справи, історією Середньовіччя, Нового часу та релігієзнавства, зокрема етапами розвитку монастирів як культових споруд, що виникли в Європі та в німецькомовному просторі після розпаду Римської імперії й діяли приблизно до XIX ст. Відтоді розпочалися процеси секуляризації майна монастирів, у тому числі фондів їхніх бібліотек, котрі передавали у власність університетів.

Основний зміст дослідження становить аналіз історичного шляху розвитку системи бібліотек європейських монастирів як попередників книгозбірень класичних університетів. На підрунті вивчення численних німецькомовних джерел з історії бібліотечної справи, виданих упродовж останніх 45 років, виявлено, що більшість давніх монастирів підпорядковувались ордену бенедиктинців, котрий вважають найстарішим католицьким орденом Європи. Фонди бібліотек зазначених монастирів комплектували насамперед літературою гуманітарного й теологічного спрямування, а також виданнями з природничих наук. Окрім того, з'ясовано, що бібліотеки монастирів зберігали як рукописні, так і друковані джерела, зокрема інкунабули, до яких належать Біблія Гутенберга та навчальні видання з латинської мови.

У статті підбито підсумки вивчення діяльності сучасних бібліотек теологічного профілю, що підпорядковуються численним єпархіям, єпископствам, земським церквам і навчальним закладам, фінансуються безпосередньо церквою та покликані сприяти науковим дослідженням і розвитку фахової освіти. Автор дійшов висновку, що досі залишаються дискусійними питання щодо тенденції подальшого розвитку спеціальних бібліотек монастирів як структурних частин релігійних установ різних конфесій.

Ключові слова: монастир; абатство; скрипторій; бібліотеки; бібліотечні фонди; рукопис; інкунабули; Середньовіччя; німецькомовний простір

Постановка проблеми. Проблематика статті торкається дослідження етапів історичного розвитку монастирських бібліотек у Німеччині та сусідніх країнах від часів Раннього Середньовіччя й до кінця XVIII — початку XIX ст., коли внаслідок процесів секуляризації та зростання ролі книгозбірень регіонів, міст й університетів, а також поширення бібліофіліства бібліотеки монастирів занепадали та поступово зникали з історичної арени.

Аналіз попередніх досліджень і публікацій. На відміну від монастирів як релігійних установ, їхні бібліотеки не дістали належної уваги з боку істориків Середньовіччя та Нового часу й дослідників церкви. Тематику діяльності монастирських бібліотек висвітлювали переважно в наукових публікаціях, присвячених історії Середньовіччя та Нового часу,

розвиткові бібліотечної справи Німеччини та Європи чи діяльності певних церковних закладів. Окремі дослідження монастирських бібліотек виходили друком у Німеччині у 1920-х рр. Серед небагатьох німецьких дослідників другої половини XX — початку XXI ст. слід виокремити К. Л. Льоффлера, М. Бернарда, Х. Альшнера, Й. Фортима та С. Йоста та сучасного науковця А. Шлехтера.

Метою статті є висвітлення етапів історичного розвитку монастирських бібліотек німецькомовного простору від доби Раннього Середньовіччя й до Нового часу, коли внаслідок ліквідації численних монастирів та процесів секуляризації фонди їхніх книгозбірень було розпродано, передано до приватних книжкових зібрань, а згодом — до бібліотек різних типів — регіональних, міських та університетських.